

SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE UWARUNKOWANIA KSZTAŁTOWANIA SIĘ WYDATKÓW ŻYWNOŚCIOWYCH W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH W POLSCE

Marek Gałzka

Katedra Ekonomii i Badań nad Gospodarką
Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy
Kierownik: prof. nadzw. KPSW, dr hab. Aleksandr Grzelak

Słowa kluczowe: wydatki żywnościowe gospodarstw domowych, społeczno-demograficzne determinanty konsumpcji żywności

Key words: households food expenditures, socio-demographic determinants of food consumption

S y n o p s i s. W artykule podjęto próbę oceny wpływu cech społeczno-demograficznych gospodarstw domowych determinujących poziom wydatków żywnościowych, uwzględniających również wydatki dokonywane w punktach gastronomicznych. Oceny wpływu takich cech gospodarstw, jak przynależność do grupy społeczno-ekonomicznej, typ biologiczny, klasa miejscowości zamieszkania oraz poziom wykształcenia członków gospodarstwa domowego, na kształtowanie się wydatków żywnościowych dokonano za pomocą modelu ekonometrycznego (ze zmiennymi zero-jedynkowymi) oszacowanego na podstawie indywidualnych danych budżetów gospodarstw domowych w Polsce w 2009 roku (około 37 tysięcy budżetów). Społeczno-demograficzne uwarunkowania determinują kształtowanie się wydatków żywnościowych przez wpływ na sytuację dochodową gospodarstw domowych, a także przez oddziaływanie na system preferencji konsumpcyjnych. Poziom i struktura wydatków żywnościowych w gospodarstwach domowych o różnym profilu społeczno-demograficznym będzie odmienna nawet przy jednakowym poziomie siły nabywczej tych gospodarstw.

WPROWADZENIE

Kształtowanie się poziomu i struktury wydatków żywnościowych w gospodarstwach domowych uwarunkowane jest jednoczesnym oddziaływaniem wielu czynników, do których zalicza się determinanty ekonomiczne (siła nabywcza), biologiczne, psychologiczne, kulturowe, a także społeczno-demograficzne [Sojkin 1994, s. 28-29].

Gospodarstwo domowe jako podstawowy podmiot sfery konsumpcji w gospodarce¹ cechuje się względną trwałością, natomiast jego charakter (cechy społeczno-zawodowe oraz demograficzne) ulega modyfikacji w toku rozwoju społeczno-gospodarczego². Zmienność profilu społeczno-demograficznego gospodarstw domowych wydaje się

¹ Gospodarstwo domowe stanowi pewnego rodzaju wspólnotę majątkowo-budżetową, w ramach której zaspokajane są wspólne i indywidualne potrzeby osób je tworzących [Zalega 2012, s. 79-80].

² *Przy swojej trwałości gospodarstwo domowe jest tworem historycznie zmiennym, na co obok czynników ekonomicznych, składają się czynniki społeczne i kulturowe* [Hodolý 1971, s. 22].

istotnym czynnikiem, który należy uwzględniać w badaniach kształtowania się popytu na żywność. Wielkość (mierzona liczbą osób) i związany z nią typ biologiczny gospodarstwa, przynależność do grupy społeczno-zawodowej, miejsce zamieszkania czy też wykształcenie członków gospodarstwa, poza wpływem na poziom dochodów, oddziałują również na układ preferencji konsumpcyjnych gospodarstw domowych. Badanie wpływu tego rodzaju determinant konsumpcji żywności jest istotne z dwóch powodów. Pierwszy wynika z faktu, że w miarę rozwoju społeczno-ekonomicznego, któremu towarzyszy poprawa dobrobytu gospodarstw domowych, waga czynników społeczno-demograficznych w wyjaśnianiu zmienności popytu na żywność wzrasta kosztem czynników ekonomicznych. Zgodnie z prawem Engla, wydatki żywnościowe rosną coraz wolniej wraz ze wzrostem poziomu dochodów. Dlatego o różnicowaniu się spożycia żywności i związanych z nim wydatków w coraz większym stopniu mogą decydować czynniki pozaekonomiczne. Potwierdza to charakter badań przeprowadzanych w krajach wyżej rozwiniętych, które koncentrują się na wpływie zmiennych społeczno-demograficznych na poziom popytu na żywność [Poczta, Michota-Katulska 2007, s. 10]. Drugi powód uzasadniający podjęcie problematyki oddziaływania zmienności profilu demograficznego gospodarstw domowych na kształtowanie się wydatków na żywność wynika z tego, że w Polsce od około dwóch dziesięcioleci obserwuje się względnie wyraźne przemiany demograficzne. Starzenie się polskiego społeczeństwa, spadek tzw. wskaźników dzietności czy też poprawa poziomu wykształcenia nie pozostają bez wpływu na zmiany poziomu i struktury wydatków konsumpcyjnych (w tym żywnościowych) w gospodarstwach domowych [Gałązka 2012, s. 225]. Tendencje demograficzne mają charakter długookresowy, więc rozpoznanie wpływu czynników społeczno-demograficznych jest ważne z punktu widzenia prognozowania popytu na żywność w kolejnych latach w Polsce.

Zmiany demograficzne gospodarstw domowych (m.in. wzrost liczby jednoosobowych gospodarstw domowych czy też poprawa poziomu wykształcenia kobiet w Polsce) mogą sprzyjać zwiększaniu zainteresowania tzw. spożyciem żywności poza domem. Dlatego w niniejszym badaniu w łącznej kwocie wydatków żywnościowych, oprócz wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe, ujęto także kwoty przeznaczone na spożycie żywności w punktach gastronomicznych³. Uwzględnienie tej grupy wydatków daje pełniejszy obraz kształtowania się łącznego popytu na żywność gospodarstw domowych w Polsce [Kwasek 2012, s. 61]⁴.

Celem artykułu jest ocena wpływu takich cech gospodarstw domowych, jak przynależność do grupy społeczno-ekonomicznej, klasa miejscowości zamieszkania, typ biologiczny oraz poziom wykształcenia członków gospodarstw na kształtowanie się wydatków żywnościowych, uwzględniających również konsumpcję żywności poza domem (wydatki na gastronomię).

³ Według metodologii badań GUS, wydatki w jednostkach gastronomicznych i wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe stanowią odrębne kategorie wydatków konsumpcyjnych. Wydatki na gastronomię obejmują wydatki w placówkach żywienia zbiorowego (kawiarnie, restauracje, bary i punkty gastronomiczne) łącznie z posiłkami gotowymi kupionymi na wynos, produktami do bezpośredniej konsumpcji (kanapki, przekąski, kawa z automatu), oraz wydatki na żywienie w stołówkach oraz bufetach. Udział wydatków na gastronomię w wydatkach żywnościowych ogółem zwiększył się w okresie poakcesyjnym z 5,9% w 2005 r. do 7,8% w 2011 r. [*Budżety gospodarstw domowych w 2011 r.* 2011].

⁴ W literaturze zagranicznej od lat 80. XX wieku przedmiotem badania popytu na żywność jest tzw. konsumpcja żywności poza domem. Poza wpływem poziomu dochodów na kształtowanie się tego rodzaju wydatków żywnościowych, bada się również oddziaływanie czynników społeczno-demograficznych [por. McCracken, Brandt 1987, s. 274-284, Byrne i in. 1996, s. 614-627, Stewart, Yen 2004, s. 643-658, Blisard i in. 2004].

METODYKA BADAŃ

Ocenę oddziaływania wybranych determinant społeczno-demograficznych na kształtowanie się wydatków żywnościowych (łącznie z wydatkami na gastronomię) w gospodarstwach domowych przeprowadzono przy wykorzystaniu modelowania ekonometrycznego. Estymacji modelu wydatków dokonano na podstawie próby przekrojowej 37301 budżetów gospodarstw domowych (niepublikowane dane GUS dotyczące indywidualnych budżetów gospodarstw domowych za 2009 rok)⁵. Za model wydatków przyjęto model logarytmiczno-hiperboliczny (tzw. model Workinga⁶) zawierający zmienne objaśniające, które reprezentują społeczno-demograficzne cechy gospodarstw domowych⁷:

$$E_k = \exp\left(\alpha_0 + \alpha_1 / G_k + \sum_{i=2}^5 \beta_i S_k + \sum_{i=2}^3 \gamma_i T_k + \sum_{i=2}^6 \delta_i C_k + \sum_{i=2}^8 \lambda_i W_k + \sum_{i=2}^k \omega_i M_k + \varepsilon\right) \quad (1)$$

gdzie: E – poziom miesięcznych wydatków żywnościowych (łącznie z wydatkami w jednostkach gastronomicznych) na osobę w gospodarstwie domowym, G – poziom całkowitych wydatków na towary i usługi konsumpcyjne na osobę w gospodarstwie domowym, S_i – przynależność gospodarstwa domowego do grupy społeczno-ekonomicznej (2 – rolników, 3 – pracujących na własny rachunek, 4 – emerytów i rencistów, 5 – utrzymujących się z niezarobkowych źródeł), T_i – typ biologiczny gospodarstwa⁸ (2 – małżeństwo z 1 dzieckiem, 3 – małżeństwo z 2 dziećmi, 4 – małżeństwo z 3 dziećmi, 5 – małżeństwo z 4 i więcej dziećmi, 6 – matka z dziećmi, 7 – ojciec z dziećmi, 8 – małżeństwo z dziećmi na utrzymaniu i innymi osobami, 9 – matka z dziećmi i innymi osobami, 10 – ojciec z dziećmi i innymi osobami, 11 – inne osoby z dziećmi, 12 – gospodarstwo jednoosobowe, 13 – pozostałe gospodarstwa), C_i – klasa miejscowości (2 – powyżej 500 tys. mieszkańców, 3 – 200-500 tys. mieszkańców, 4 – 100-200 tys. mieszkańców, 5 – 20-100 tys. mieszkańców, 6 – poniżej 20 tys. mieszkańców), W_i – poziom wykształcenia osoby odniesienia⁹ (2 – wyższe, 3 – policealne, 4 – średnie zawodowe, 5 – średnie ogólnokształcące, 6 – gimnazjalne, 7 – podstawowe, 8 – bez wykształcenia), M_i – miesiąc roku kalendarzowego¹⁰ (2 – luty, 3 – marzec, itd.), k – numer badanego gospodarstwa domowego, ε – składnik losowy, $\alpha_0, \alpha_1, \beta_i, \gamma_i, \delta_i, \lambda_i, \omega_i$ – parametry modelu.

⁵ Wyniki badań (tab. 1.) oraz ich analiza są autorskim materiałem. GUS nie ponosi odpowiedzialności za wnioski zawarte w publikacji.

⁶ Weryfikacja merytoryczna i statystyczna uzasadniła przyjęcie takiej postaci modelu wydatków. Potwierdzają to również dotychczasowe badania empiryczne w Polsce, wskazujące, że model Workinga najlepiej opisuje kształtowanie się poziomu wydatków żywnościowych gospodarstw domowych. [por. Gulbicka 2000, Szwacka-Salmonowicz 2003, Kwasek, Świetlik 2010].

⁷ Podobną postać modelu i metodykę badań przyjęto w pracy Marka Gałązki [2012, s. 226], w której zbadano oddziaływanie społeczno-demograficznych cech gospodarstw domowych na kształtowanie się wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe (czyli bez wydatków na gastronomię). W niniejszym artykule (w porównaniu do cytowanej pracy) w zbiorze zmiennych objaśniających pominięto wielkość gospodarstwa domowego (ze względu na silną korelację ze zmiennymi reprezentującymi typ biologiczny gospodarstwa domowego) oraz zmienną – region zamieszkania gospodarstw domowych (nieistotność statyczna wpływu tej zmiennej na kształtowanie się wydatków uwzględniających również spożycie żywności poza domem). Z uwagi na to, że wykształcenie w istotny sposób determinuje poziom wydatków na gastronomię, w artykule poszerzono zbiór zmiennych objaśniających o zmienną reprezentującą poziom wykształcenia członków (osoby odniesienia) gospodarstw domowych.

⁸ Od 2011 roku GUS w opracowaniach budżetów gospodarstw domowych w ramach pojęcia „małżeństwo” uwzględnia również tzw. związki nieformalne. Ponieważ niniejsze badanie dotyczy danych z 2009 roku, w określaniu typów biologicznych gospodarstw w artykule użyto terminu „małżeństwo” zamiast „para”.

⁹ Zgodnie z metodologią GUS, o zakwalifikowaniu gospodarstwa domowego do określonej kategorii wykształcenia decyduje poziom wykształcenia tzw. osoby odniesienia (jest to osoba, która ukończyła 16 lat i osiąga najwyższy dochód w gospodarstwie) [Metodologia badania ... 2011, s. 38].

¹⁰ Uwzględnienie tej zmiennej wynika z charakteru danych (dane GUS indywidualnych budżetów gospodarstw domowych dotyczą poszczególnych miesięcy roku kalendarzowego).

Wśród zmiennych objaśniających występują zmienne zero-jedynkowe, dlatego w celu wyeliminowania zjawiska doskonałej ich współliniowości w modelu (1) pominięto następujące zmienne dla: typu biologicznego – małżeństwo bez dzieci, klasy miejscowości – wieś, wykształcenia – zasadniczego zawodowego, przynależności do grupy społeczno-ekonomicznej – gospodarstw pracowników oraz miesiąca stycznia¹¹.

Rozpoznanie wpływu zmiennych społeczno-demograficznych na kształtowanie się wydatków żywnościowych *per capita* dokonano za pomocą tzw. współczynników wzrostu (lub spadku) wydatków wyznaczonych na podstawie oszacowanych parametrów modelu (1) [Welfe 1978, s. 72-73]:

$$(\exp(\theta_i) - 1)100\% \quad (2)$$

$$\left(\frac{\exp(\theta_i)}{\exp(\theta_j)} - 1 \right) 100\% \quad (3)$$

$$i \neq j; i, j \geq 2$$

gdzie: $\theta_{i,j}$ – oszacowany parametr ($\beta_i, \gamma_i, \delta_i, \lambda_i, \omega_i$) dla zmiennej zero-jedynkowej modelu (1).

Współczynnik (2) informuje, o ile procent więcej lub mniej gospodarstwo domowe reprezentujące określoną cechę społeczno-demograficzną (lub miesiąc badania) skłonne jest przeznaczać na żywność *per capita* w porównaniu do gospodarstw, dla których parametr pominięto w modelu, przy założeniu *ceteris paribus*. Natomiast współczynnik (3) pozwoli ustalić procentową różnicę w skłonności do konsumpcji żywności (wydatki na osobę) gospodarstw domowych (dla danej cechy społeczno-demograficznej oraz przy założeniu *ceteris paribus*), dla których parametry ujęto w modelu (1)¹².

W zbiorze zmiennych objaśniających ujęto również zmienną reprezentującą poziom zamożności gospodarstw domowych, za którą w niniejszym badaniu przyjęto poziom całkowitych wydatków konsumpcyjnych (w przeliczeniu na osobę) w gospodarstwach domowych. Uzasadnieniem takiego podejścia (poza aspektem metodycznym¹³) może być fakt nieujawniania wszystkich źródeł dochodów (lub częściowego zanizania ich poziomu) przez niektóre gospodarstwa domowe objęte badaniem GUS. Dlatego wydaje się, że łączne wydatki konsumpcyjne są niekiedy lepszym przybliżeniem poziomu zamożności gospodarstw domowych niż dochód rozporządzalny¹⁴.

¹¹ Za kryterium pominięcia tych zmiennych przyjęto stosowaną w praktyce zasadę, w której pomija się kategorię o największej liczbie obserwacji w ramach próby badawczej. Ponadto, w zbiorze zmiennych objaśniających pominięto ceny, co jest uzasadnione w badaniach opartych na próbach przekrojowych. W przypadku takich badań można w przybliżeniu przyjąć, że ceny są stałe i jednakowe dla wszystkich gospodarstw z próby przekrojowej [Woś 1961, s. 11].

¹² Dla zmiennej określającej przynależność do grupy społeczno-ekonomicznej współczynniki (2) wynoszą: $(\exp(\beta_i) - 1)100\%$, $i = 2, 3, 4, 5$ i wskazują, o ile procent więcej lub mniej gospodarstwa domowe odpowiednio rolników, osób pracujących na własny rachunek, emerytów i rencistów lub utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych wydają na żywność *per capita* w porównaniu do gospodarstw pracowników, przy założeniu *ceteris paribus* (w tym danego poziomu zamożności reprezentowanego przez wydatki ogółem *per capita*). Natomiast współczynniki (3) wynoszą: $(\exp(\beta_i)/(\exp(\beta_j) - 1)100\%$, $i \neq j$, i informują, o ile procent mniej lub więcej gospodarstwa domowe należące do danej grupy społeczno-ekonomicznej (np. rolnicy), wydają na żywność na osobę w porównaniu do gospodarstw z innej grupy społeczno-ekonomicznej (poza gospodarstwami pracowników), przy założeniu *ceteris paribus*.

¹³ W przypadku niektórych gospodarstw domowych zarejestrowano ujemny lub zerowy poziom miesięcznego dochodu rozporządzalnego. Zastąpienie dochodu rozporządzalnego wydatkami całkowitymi zastosowano m. in. w [Stanisławska, Wysocki 2011, Wysocki, Kurzawa 2004].

¹⁴ Choć i to podejście ma charakter założenia upraszczającego. Mniej zamożne gospodarstwa domowe mogą legitymować się wysokim poziomem miesięcznych wydatków *per capita* w przypadku zakupu relatywnie drogich artykułów trwałego użytku. Ponadto, niektóre pozycje wydatków nie są również ujawniane przez gospodarstwa domowe objęte badaniem GUS.

Estymacji parametrów modelu (1) dokonano za pomocą tzw. uogólnionej metody najmniejszych kwadratów¹⁵, wykorzystując przy tym do obliczeń oprogramowanie GRETL. Końcową postać modelu uzyskano dzięki procedurze eliminacji zmiennych objaśniających *a posteriori*¹⁶.

WYNIKI BADAŃ

Wyniki obliczeń¹⁷ przedstawione w tabeli 1. pozwalają stwierdzić, że rozpatrywane w badaniu zmienne społeczno-demograficzne w sposób statystycznie istotny (na poziomie istotności 0,05) determinują poziom wydatków żywnościowych *per capita* w gospodarstwach domowych¹⁸.

Jedną z tych zmiennych jest przynależność gospodarstw do grupy społeczno-ekonomicznej. Gospodarstwa rolników skłonne były przeznaczać wyższe kwoty na żywność *per capita* w porównaniu do gospodarstw osób pracujących na własny rachunek oraz emerytów i rencistów średnio o około 14,2, 9,5 i 12,3%, przy założeniu *ceteris paribus* (w tym jednakowego poziomu dochodu *per capita* reprezentowanego w badaniu przez wydatki ogółem na osobę)¹⁹. Wskazane różnice wynikają z odmiennej hierarchii potrzeb konsumpcyjnych ludności rolniczej w porównaniu do pozostałych grup gospodarstw przekroju społeczno-ekonomicznego. Relatywnie wysoka skłonność rolników do konsumpcji żywności (w ujęciu wartościowym) może być również z przyczyn metodycznych częściowo zawyżona. Wiąże się to z występowaniem w gospodarstwach rolników zjawiska samozaopatrzenia, które zgodnie z metodologią GUS ujmowane jest według cen rynkowych (zamiast kosztów wytworzenia) w kwocie wydatków żywnościowych²⁰. Nie zmienia to faktu, że żywność zajmuje ważną i dominującą pozycję w strukturze wydatków konsumpcyjnych ludności rolniczej. Gospodarstwa emerytów i rencistów również cechują się względnie wysoką skłonnością do konsumpcji żywności. Świadczy o tym chociażby to, że emeryci i renciści legitymują się najwyższym poziomem wydatków żywnościowych na osobę, mimo że ich dochody rozporządzalne *per capita* nie są najwyższe w przekroju społeczno-zawodowym gospodarstw.

Gospodarstwa emerytów i rencistów skłonne były przeznaczać na żywność (na osobę) kwoty średnio o około 1,7% większe niż gospodarstwa pracowników, *ceteris paribus*. Z racji odmiennych preferencji konsumpcyjnych tej grupy ludności (efekt innej fazy cyklu życia) i wynikającego z nich relatywnie niższego obciążenia budżetu wydatkami na edukację i transport, większa część dochodów tej grupy ludności może być przeznaczana na zakup artykułów żywnościowych (w szczególności żywności o wysokich walorach zdrowotnych). Gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek – jako grupy ludności

¹⁵ Przy estymacji za pomocą klasycznej metody najmniejszych kwadratów wystąpiło zjawisko heteroskedastyczności składnika losowego.

¹⁶ Metoda ta polega na iteracyjnym eliminowaniu nieistotnych statystycznie (test t-Studenta – poziom istotności równy 0,05) zmiennych objaśniających.

¹⁷ Współczynnik determinacji estymowanego modelu wyniósł 50,5%. Biorąc pod uwagę wynikający z charakteru danych (miesięczne dane indywidualnych gospodarstw domowych) wysoki indywidualizm decyzji nabywczych gospodarstw domowych oraz bardzo dużą liczbę obserwacji (próbę ponad 37 tys.), wynik ten należy uznać jako satysfakcjonujący z punktu widzenia przyjętych celów badawczych.

¹⁸ Wartość krytyczna statystyki t-Studenta dla 37 301 stopni swobody wyniosła 1,96.

¹⁹ Pierwsze obliczenia wyznaczono dzięki formule (2), a dwa pozostałe – według formuły (3).

²⁰ Uwagę tą poczyniono w pracy M. Gałązki [2012, s. 233]. W opracowaniu tym uzyskano nieco wyższe wartości współczynników skłonności do konsumpcji żywności (bez wydatków na gastronomię) dla gospodarstw rolników. Oznacza to, że tzw. spożycie żywności poza domem w przypadku rolników jest mniejsze w porównaniu do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw.

Tabela 1. Wyniki estymacji modelu wydatków żywnościowych gospodarstw domowych (2009 rok)

Zmienna	Ocena parametru	Błąd standardowy	t-Student
Constans	6,021	0,007	893,5
<i>G</i> – wydatki ogółem na osobę	-307,964	2,410	-127,8
<i>M3</i> – marzec	0,053	0,006	8,5
<i>M4</i> – kwiecień	0,106	0,006	16,8
<i>M5</i> – maj	0,070	0,006	11,1
<i>M6</i> – czerwiec	0,096	0,006	15,5
<i>M7</i> – lipiec	0,124	0,007	18,5
<i>M8</i> – sierpień	0,100	0,007	14,9
<i>M9</i> – wrzesień	0,043	0,007	6,5
<i>M10</i> – październik	0,052	0,006	8,2
<i>M12</i> – grudzień	0,147	0,007	22,3
<i>C1</i> – powyżej 500 tys. mieszkańców	-0,026	0,006	-4,3
<i>C2</i> – 200-500 tys. mieszkańców	-0,055	0,006	-8,9
<i>C3</i> – 100-200 tys. mieszkańców	-0,064	0,007	-9,5
<i>C4</i> – 20-100 tys. mieszkańców	-0,064	0,005	-13,8
<i>C5</i> – poniżej 20 tys. mieszkańców	-0,050	0,006	-9,1
<i>T2</i> – małżeństwo z 1 dzieckiem	-0,172	0,006	-26,8
<i>T3</i> – małżeństwo z 2 dziećmi	-0,241	0,006	-38,1
<i>T4</i> – małżeństwo z 3 dziećmi	-0,257	0,010	-24,9
<i>T5</i> – małżeństwo z 4 i więcej dziećmi	-0,212	0,015	-14,6
<i>T6</i> – matka z dziećmi na utrzymaniu	-0,155	0,013	-12,2
<i>T7</i> – ojciec z dziećmi na utrzymaniu	-0,110	0,031	-3,6
<i>T8</i> – małżeństwo z dziećmi i innymi osobami na utrzymaniu	-0,247	0,007	-38,0
<i>T9</i> – matka z dziećmi i innymi osobami na utrzymaniu	-0,215	0,011	-19,8
<i>T10</i> – ojciec z dziećmi i innymi osobami na utrzymaniu	-0,204	0,034	-5,9
<i>T11</i> – inne osoby z dziećmi	-0,228	0,015	-15,3
<i>T12</i> – gospodarstwo jednoosobowe	0,096	0,006	16,8
<i>T13</i> – pozostałe gospodarstwa	-0,124	0,005	-23,3
<i>S2</i> – gospodarstwo rolników	0,133	0,007	20,0
<i>S3</i> – gospodarstwo pracujących na własny rachunek	0,043	0,007	6,1
<i>S4</i> – gospodarstwo emerytów i rencistów	0,017	0,004	4,1
<i>W2</i> – wykształcenie wyższe	0,024	0,004	5,7
<i>W4</i> – wykształcenie średnie ogólnokształcące	-0,027	0,006	-4,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS dotyczących indywidualnych budżetów gospodarstw domowych za 2009 rok.

legitymującej się najwyższym poziomem dochodów na osobę w przekroju społeczno-ekonomicznym – były skłonne wydawać na żywność *per capita* średnio o około 4,4% więcej w porównaniu do gospodarstw pracowników (*ceteris paribus*). Jest to po części związane z tym, że wydatki na gastronomię zajmują relatywnie ważną pozycję w strukturze popytu na żywność pracujących na własny rachunek²¹.

²¹ Zauważmy, że w pracy M. Gałązki [2012, s. 234] dla pracujących na własny rachunek uzyskano niższy (3,0%) współczynnik skłonności wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe (bez wydatków na gastronomię). Jest to zatem potwierdzenie rosnącego zainteresowania tej grupy ludności spożyciem żywności poza domem.

Klasa miejsca zamieszkania to kolejny demograficzny czynnik determinujący poziom wydatków żywnościowych w gospodarstwach domowych. Gospodarstwa osób zamieszkujących w miastach liczących powyżej 500 tys. mieszkańców, nawet przy jednakowym poziomie dochodów na osobę (wydatków ogółem *per capita*), przeznaczają na żywność *per capita* istotnie wyższe kwoty w porównaniu do pozostałych typów gospodarstw domowych w danym przekroju. Może to częściowo wynikać z relatywnie wysokiego zapotrzebowania tej grupy gospodarstw na droższe artykuły żywnościowe o wysokim stopniu przetworzenia²² oraz względnie dużego zainteresowania konsumpcją żywności poza domem²³. Jedynie w przypadku gospodarstw wiejskich współczynniki skłonności do konsumpcji żywności były wyższe w porównaniu do gospodarstw osób mieszkających w największych miastach²⁴. Oznacza to, że spożycie naturalne żywności redukuje do pewnego stopnia różnice poziomu wydatków żywnościowych *per capita*, jakie wynikałyby z odmiennego poziomu zamożności gospodarstw miejskich i wiejskich.

W świetle przedstawionych wyników, typ biologiczny gospodarstwa (na tle pozostałych badanych cech społeczno-demograficznych) najsilniej determinuje kształtowanie się wydatków żywnościowych *per capita* w gospodarstwach domowych. Świadczą o tym najwyższe wartości (bezwzględne) statystyki t-Studenta dla rozpatrywanej zmiennej (tab. 1., kol. 4.). Oszacowania parametrów dla zmiennych reprezentujących typ biologiczny gospodarstwa wskazują na występowanie tzw. efektu skali gospodarowania w zakresie wydatków żywnościowych. Efekt ten oznacza, że im większe liczebnie gospodarstwo domowe, tym wydatki na żywność na osobę w gospodarstwie domowym są niższe, przy założeniu jednakowego poziomu dochodu na osobę (ujętego w badaniu jako wydatki konsumpcyjne ogółem *per capita*)²⁵. Jednoosobowe gospodarstwa domowe były skłonne przeznaczać na żywność kwoty *per capita* średnio większe o około 10,1% od gospodarstw małżeństw bez dzieci, przy założeniu *ceteris paribus* (czyli wydatków ogółem *per capita*, a także bez względu na przynależność społeczno-ekonomiczną, klasę miejscowości zamieszkania itd.)²⁶. Relatywnie wysoka skłonność gospodarstw jednoosobowych do konsumpcji żywności w ujęciu wartościowym może wynikać z tego, że ta grupa ludności we względnie dużym zakresie korzysta z gastronomii²⁷, dokonuje zakupów relatywnie drogiej żywności wysoko przetworzonej, grupę

²² Zamożniejsi konsumenci zgłaszają coraz większe zapotrzebowanie na artykuły żywnościowe, które w coraz większym stopniu materializują w sobie usługi związane z przetworzeniem żywności, są wygodniejsze do spożycia i łatwiejsze do przyrządzenia [zob. Rembisz i in. 2011, s. 48].

²³ Badanie wpływu tej cechy na kształtowanie się wydatków żywnościowych bez uwzględnienia wydatków w jednostkach gastronomicznych dało odmienne wyniki. Gospodarstwa z mniejszych miast skłonne były (przy założeniu takiego samego poziomu dochodu na osobę) przeznaczać na żywność *per capita* więcej niż gospodarstwa z największych miast [zob. Gałązka 2012, s. 231, 234].

²⁴ Z przedstawionych szacunków wynika, że gospodarstwo domowe osób mieszkających na wsi, przy danym jednakowym poziomie dochodu na osobę (wydatków) przeznaczało na żywność średnio o około 2,7% wydatków na osobę więcej niż gospodarstwo osób mieszkających w największych miastach (powyżej 500 tys. mieszkańców).

²⁵ Efekt skali gospodarowania przejawia się w gospodarstwach domowych w zjawisku wspólnego spożywania posiłków, które zwłaszcza w przypadku gospodarstw największych wyzwała konieczność oszczędnego gospodarowania budżetem domowym.

²⁶ Jednoosobowe gospodarstwa domowe zgodnie z formułą (2) wydają na żywność *per capita* więcej niż gospodarstwa małżeństw z jednym, dwojgiem i trojgiem dzieci odpowiednio o około 30,7, 40,0 i 42,3%, przy założeniu *ceteris paribus*.

²⁷ Zgodnie z danymi GUS dla budżetów gospodarstw domowych wydatki na gastronomię *per capita* gospodarstw jednoosobowych w porównaniu do gospodarstw małżeństw bez dzieci były dwukrotnie wyższe w 2009 r. Gospodarstwa jednoosobowe wydają *per capita* na żywność i napoje bezalkoholowe (czyli bez uwzględnienia wydatków na gastronomię) średnio więcej o około 1,8% w porównaniu do gospodarstw małżeństw bez dzieci, *ceteris paribus* [Gałązka 2012, s. 231]. Potwierdza to niejako wniosek, że wydatki na gastronomię gospodarstw jednoosobowych sprawiają, że skłonność do łącznych wydatków żywnościowych jest wyższa w porównaniu do gospodarstw małżeństw bez dzieci.

tę tworzą wyłącznie osoby dorosłe. Wyższą skłonność do konsumpcji żywności *per capita* gospodarstw jednoosobowych, w porównaniu do gospodarstw małżeństw bez dzieci, można również tłumaczyć odmiennością fazy cyklu życia i wynikającą z niej inną strukturę potrzeb konsumpcyjnych obu typów gospodarstw. Gospodarstwa małżeństw bez dzieci, jako typ biologiczny gospodarstw znajdujący się zasadniczo w początkowej fazie cyklu życia rodziny, przeznaczały relatywnie dużą część budżetu na wydatki na transport (w tym zakup samochodu) oraz wydatki związane z wyposażeniem mieszkania²⁸. Może to wymuszać oszczędności na wydatkach żywnościowych poprzez zakup relatywnie tańszych artykułów żywnościowych.

Gospodarstwa małżeństw z jednym dzieckiem, z dwojgiem i trojgiem dzieci, w porównaniu do gospodarstw małżeństw bez dzieci, wydawały na żywność *per capita* średnio mniej o około 15,8, 21,4 i 22,7%, przy założeniu *ceteris paribus*. Z kolei gospodarstwa małżeństw z czworgiem i większą liczbą dzieci były skłonne przeznaczać na konsumpcję żywności w przeliczeniu na osobę kwoty większe niż małżeństwa z trojgiem dzieci, *ceteris paribus*. Nieznacznie zakłóca to zaobserwowany efekt skali gospodarowania. Można to wyjaśniać tym, że największe liczebnie gospodarstwa domowe reprezentowane są przede wszystkim przez ludność rolniczą, w której część wydatków żywnościowych jest zaspokajana jako samozaopatrzenie²⁹.

Wydatki żywnościowe *per capita* w gospodarstwach wieloosobowych są mniejsze również z tego względu, że w strukturze ich składu osobowego występują dzieci, których ilościowe spożycie żywności w przyczyn fizjologicznych jest mniejsze niż osób dorosłych. Ponadto, z badań wynika, że gospodarstwa ojców z dziećmi (lub innymi osobami) cechowały się wyższą skłonnością do konsumpcji żywności (o 4,6% wydatków) w porównaniu do gospodarstw matek z dziećmi. Może to wynikać z przesłanek czysto biologicznych (zasadniczo ojcowie spożywają więcej żywności niż matki). Wydaje się również, że gospodarstwa domowe bez matek mogą częściej korzystać z punktów gastronomicznych, dlatego poziom ich wydatków żywnościowych *per capita* jest wyższy.

Interpretując wpływ liczby osób w gospodarstwie na kształtowanie się wydatków żywnościowych (na osobę), należy wskazać, że wielkość gospodarstwa determinuje również jego poziom dochodów *per capita*. Z danych GUS dotyczących budżetów gospodarstw domowych wynika, że istnieje względnie wyraźna ujemna korelacja pomiędzy wielkością gospodarstwa a poziomem dochodów *per capita*. Gospodarstwa jednoosobowe uzyskują dochody rozporządzalne na osobę o około 50% wyższe od średniej dla ogółu gospodarstw (dwoosobowe – o około 35%, trzyosobowe – 11%). Natomiast gospodarstwa z czworgiem dzieci i większą ich liczbą legitymują się dochodami *per capita* niższymi od średniej (czterooosobowe – o 10%, pięcioosobowe – o 28%, a sześcioosobowe i większe – o 41%) [*Budżety gospodarstw ... 2012*]. Zatem poza efektem skali gospodarowania, wielkość gospodarstwa poprzez wpływ na poziom dochodów *per capita* determinowała kształtowanie się wydatków żywnościowych (na osobę). Zgodnie z danymi GUS, przeciętna wielkość gospodarstw domowych w ostatnich latach zmniejszała się (z 3,08 do 2,87 osoby) [*Budżety gospodarstw ... 2006, 2012*]. Jest to po części związane z wcześniejszym usamodzielnianiem się młodych ludzi, a także ze zjawiskiem starzenia się polskiego społeczeństwa. Nie pozostaje to bez wpływu na kształtowanie się wydatków żywnościowych w skali makro-

²⁸ Wydatki *per capita* na transport oraz na wyposażenie mieszkania małżeństw bez dzieci w 2009 r. były o ok. 22% i 14% wyższe w porównaniu do tych wydatków gospodarstw jednoosobowych [*Budżety 2010*].

²⁹ Zgodnie z metodyką GUS, kryterium klasyfikacji gospodarstw domowych do grup społeczno-ekonomicznych stanowi główne lub przeważające źródło dochodu. Może to oznaczać, że gospodarstwo prowadzące działalność rolniczą, z uwagi na występowanie przeważającego pozarolniczego źródła dochodu, jest zakwalifikowane do innej niż rolnicy grupy społeczno-ekonomicznej.

ekonomicznej. Spadek średniej wielkości gospodarstw domowych w okresie poakcesyjnym w Polsce przy stabilnej liczbie ludności w Polsce³⁰ dodatkowo wpłynął na poziom wydatków żywnościowych w ujęciu makroekonomicznym (wydatki ogółu gospodarstw domowych). Jednak utrzymywanie tej tendencji w długim okresie w Polsce może negatywnie wpływać na kształtowanie się popytu na żywność w ujęciu makro.

Wykształcenie osoby odniesienia w gospodarstwach domowych w nieco mniejszym stopniu determinowało poziom wydatków żywnościowych. Oznacza to, że różnice w kształtowaniu się wydatków żywnościowych *per capita* w gospodarstwach osób legitymujących się odmiennym poziomem wykształcenia wynikały przede wszystkim z różnic w poziomie zamożności. Jedynie w przypadku gospodarstw osób z wyższym wykształceniem można wskazać na dodatkowy, niewynikający z różnic w poziomie dochodów, wpływ tej cechy na poziom i strukturę wydatków na żywność. Przy założeniu jednakowego poziomu zamożności *per capita* (w badaniu *de facto* wydatków ogółem na osobę), gospodarstwa te skłonne były przeznaczać na konsumpcję żywności (na osobę) średnio o około 2,5% wyższe kwoty w porównaniu do pozostałych typów gospodarstw w rozpatrywanym przekroju³¹. Zatem poza wpływem lepszej sytuacji materialnej, o wyższym poziomie wydatków na żywność na osobę przesądza również odmiennosć preferencji żywieniowych tej grupy ludności. W przypadku osób z wyższym wykształceniem można spodziewać się większego zapotrzebowania na wysokiej jakości (pod względem odżywczym i smakowym) artykuły żywnościowe³².

Zaprezentowane wyniki (tab. 1.) świadczą także o występowaniu w Polsce zjawiska sezonowości w konsumpcji żywności w ujęciu wartościowym. W letnich miesiącach oraz w okresie świąt (bożonarodzeniowych i wielkanocnych) gospodarstwa domowe wydają na żywność *per capita* istotnie wyższe kwoty w porównaniu do wydatków kształtujących się w pozostałych miesiącach (np. w grudniu średnio o około 15,8%, w kwietniu – o około 11,1%, a w lipcu i sierpniu – o około 13,2 i 10,5% wyższe od poziomu wydatków ze stycznia, przy założeniu *ceteris paribus*)³³. Przeprowadzone badanie wskazuje również na to, iż sytuacja dochodowa gospodarstw domowych jest jednym z głównych czynników różnicującym kształtowanie się popytu na artykuły żywnościowe (potwierdza to względnie wysoka wartość bezwzględna statystyki t-Studenta dla zmiennej reprezentującej poziom zamożności gospodarstw domowych, czyli wydatków konsumpcyjnych ogółem *per capita*, która *de facto* jest najwyższa spośród ujętych w modelu zmiennych objaśniających).

³⁰ Przy stabilnej liczbie ludności w Polsce w latach 2005–2011 spadek średniej wielkości gospodarstw domowych oznacza, że w Polsce liczba mniejszych gospodarstw domowych zwiększyła się poprzez redukcję efektu skali gospodarowania i wyższy poziom dochodów *per capita* w gospodarstwach, co może się przyczynić do wzrostu popytu na żywność w skali makro.

³¹ W porównaniu do gospodarstw, w których osoba odniesienia legitymuje się wykształceniem średnim ogólnokształcącym, różnice te są większe i wynoszą około 5,3%. Najniższa skłonność do konsumpcji żywności tej grupy gospodarstw może wynikać z tego, iż gospodarstwa te w najmniejszym zakresie są gospodarstwami zajmującymi się działalnością rolniczą.

³² Wyższy poziom wydatków żywnościowych gospodarstw domowych osób z wyższym wykształceniem nie tyle jest efektem różnic w ilościowym spożyciu żywności, ile wynika z jakościowo odmiennej struktury konsumpcji żywności. Świadczą o tym dane dotyczące ilościowego spożycia żywności w grupach gospodarstw domowych w przekroju według poziomu wykształcenia. W gospodarstwach osób odniesienia z wyższym wykształceniem w porównaniu do średniej krajowej spożywa się (na osobę) więcej: wędlin wysokogatunkowych i kielbas trwałych, ryb, jogurtów, serów (twarogowych, dojrzewających i topionych), owoców (w szczególności południowych), orzechów, pomidorów, przetworów warzywnych, czekolad, wyrobów cukierniczych, a także wód mineralnych i źródlanych oraz soków owocowych i warzywnych. I chociaż wyższy poziom wykształcenia można wiązać z większą świadomością zdrowotną w zakresie konsumpcji żywności, to jednak niektóre badania tego nie potwierdzają [por. Jeżewska-Zychowicz 1996].

³³ Wyższy poziom wydatków żywnościowych w letnich miesiącach można tłumaczyć zwiększeniem konsumpcji owoców, a przede wszystkim napojów bezalkoholowych [Gałązka 2012, s. 236].

WNIOSKI

Z przeprowadzonych badań wynika, że cechy społeczno-demograficzne, takie jak przynależność do grupy społeczno-zawodowej, typ biologiczny, klasa miejsca zamieszkania oraz wykształcenie członków (osoby odniesienia) gospodarstw domowych, w istotny sposób determinowały (przez wpływ na hierarchię potrzeb konsumpcyjnych) poziom wydatków żywnościowych *per capita* w gospodarstwach domowych³⁴. W badaniu stwierdzono występowanie zjawiska skali gospodarowania w zakresie wartościowego spożycia żywności *per capita* w gospodarstwach domowych. Ponadto wskazano, że samozaopatrzenie (w szczególności u ludności rolniczej) przyczyniało się do wzrostu poziomu konsumpcji żywności w porównaniu do tego, jaki wynikałby z samej sytuacji materialnej gospodarstw domowych.

Osobliwością czynników społeczno-demograficznych jest ich wpływ na poziom wydatków na żywność zarówno poprzez oddziaływanie na sytuację dochodową, jak i na zmiany preferencji żywieniowych w gospodarstwach domowych. Biorąc pod uwagę zaobserwowane w Polsce tendencje demograficzne i zbadany w artykule kierunek wpływu poszczególnych cech gospodarstw na kształtowanie się łącznych wydatków żywnościowych *per capita* (uwzględniających wydatki na gastronomię), należy wskazać, iż zmiany profilu społeczno-demograficznego sprzyjają zwiększaniu się popytu na żywność *per capita* (w ujęciu wartościowym) w gospodarstwach domowych. Spadek średniej wielkości gospodarstw i związane z tym zwiększenie liczebności mniejszych gospodarstw (w szczególności jednoosobowych³⁵), wzrost poziomu wykształcenia członków gospodarstwa³⁶ mogą sprzyjać wzrostowej tendencji popytu na relatywnie drogie artykuły żywnościowe o wysokim stopniu przetworzenia. Można również przypuszczać, że w warunkach poprawy sytuacji dochodowej ludności zwiększy się zainteresowanie tzw. konsumpcją żywności poza domem (co jest cechą przemian strukturalnych popytu na żywność w krajach wyżej rozwiniętych)³⁷.

O ile spadek wielkości gospodarstw domowych jest korzystny z punktu widzenia zwiększania się poziomu wydatków żywnościowych (na osobę) w skali mikroekonomicznej (mniejsze gospodarstwa są z reguły bardziej zamożne i nie występuje w ich przypadku efekt skali gospodarowania), o tyle w dłuższym czasie tendencja ta może niekorzystnie wpłynąć na kształtowanie się popytu na żywność w skali makroekonomicznej³⁸. Starzenie się społeczeństwa, spadek liczby dzieci w gospodarstwach domowych w długim okresie prowadzi do zmniejszania się liczby ludności, a także ogranicza możliwości wzrostu gospodarczego w wyniku powiększania się udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w strukturze ludności ogółem w Polsce³⁹.

³⁴ Nadal jednak sytuacja materialna jest kluczowym czynnikiem kształtującym poziom wydatków żywnościowych w przeliczeniu na osobę w gospodarstwach domowych w Polsce.

³⁵ Zgodnie z prognozami GUS, udział gospodarstw jednoosobowych w strukturze polskich gospodarstw domowych będzie zwiększał się w kolejnych latach. W 2035 r. prawie co trzecie gospodarstwo domowe w Polsce będzie bezalkoholowe (bez wydatków na gastronomię) [Gałązka 2012] pozwoliła wstępnie zidentyfikować grupy gospodarstw domowych, dla których spożycie żywności poza domem może w przyszłości wzrastać. Są to przede wszystkim gospodarstwa: jednoosobowe, osób pracujących na własny rachunek, zamieszkujących największe miasta oraz gospodarstwa osób z wykształceniem wyższym.

³⁶ W latach 2005-2011 udział osób z wyższym wykształceniem w gospodarstwach domowych zwiększył się z 10,7% do 15,9%. Poprawę wykształcenia odnotowano w szczególności w przypadku kobiet [por. *Budżety gospodarstw...* 2006, 2012].

³⁷ Konfrontacja wyników badań zaprezentowanych w niniejszym artykule z wynikami badań dotyczących wpływu cech społeczno-demograficznych gospodarstw determinujących poziom wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe (bez wydatków na gastronomię) [Gałązka 2012] pozwoliła wstępnie zidentyfikować grupy gospodarstw domowych, dla których spożycie żywności poza domem może w przyszłości wzrastać. Są to przede wszystkim gospodarstwa: jednoosobowe, osób pracujących na własny rachunek, zamieszkujących największe miasta oraz gospodarstwa osób z wykształceniem wyższym.

³⁸ Sztynność i ograniczoność popytu na artykuły rolno-żywnościowe w skali makroekonomicznej wymienia-na jest w literaturze przedmiotu jako jeden z podstawowych czynników ograniczających rozwój rolnictwa [zob. Czyżewski 2007, s. 20].

³⁹ Według prognoz GUS, liczba ludności w Polsce w kolejnych latach będzie stopniowo zmniejszać się do 2020 r., a następnie tempo tego spadku zwiększy się (w 2035 r. liczba ludności w Polsce spadnie poniżej 36 mln) [*Prognoza ludności...* 2009].

LITERATURA

- Blisard N., Bhuyan S., Nayga Jr R.M. 2004: *The Demand for Food Away From Home Full-Service or Fast Food?* Economic Research Service, U.S. Department of Agriculture, Agricultural Economic Report, No. 829.
- Budżety gospodarstw domowych w 2005 r. i 2011 r.* 2006, 2011: GUS, Warszawa.
- Byrne P.J., Capps Jr O., Saha A. 1996: *Analysis of food-away-from-home expenditure patterns for U.S. households 1982-89*, „American Journal of Agricultural Economics”, Vol. 78, No. 3.
- Czyżewski A. 2007: *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora rolnego*, [w] *Uniwersalia polityki rolnej w gospodarce rynkowej. Ujęcie makro- i mikroekonomiczne*, A. Czyżewski (red.), Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Gałązka M. 2012: *Wpływ społeczno-demograficznych determinantów kształtowania się wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w gospodarstwach domowych w Polsce*, „Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy”, nr 5.
- Gulbicka B. 2000: *Wyżywienie polskiego społeczeństwa w ostatniej dekadzie XX wieku*, Studia i Monografie, IERiGŻ, Warszawa.
- Hodoly A. 1971: *Gospodarstwo domowe i jego rola społeczno-ekonomiczna*, KiW, Warszawa.
- Jeżewska-Zychowicz M. 1996: *Zachowania żywieniowe konsumentów a proces edukacji żywieniowej*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Kwasek M. 2012: *Wzorce konsumpcji żywności w Polsce*, Studia i Monografie, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Kwasek M., Świetlik K. 2010: *Popyt na żywność*, [w] *Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej w 2009 roku*, A. Kowalski (red.), IERiGŻ-PiB, Warszawa.
- McCracken V.A., Brandt J.A. 1987: *Household Consumption of Food-Away-from-home: Total Expenditure and by Type of Food Facility*, „American Journal of Agricultural Economics”, Vol. 69, No 2.
- Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych.* 2011: GUS, Warszawa.
- Poczta W., Michota-Katuliska E. 2007: *Zmiany poziomu konsumpcji w gospodarstwach domowych rolników w warunkach gospodarki rynkowej*, Wydawnictwo AR, Poznań.
- Prognoza gospodarstw domowych według województw na lata 2008-2035.* 2008: GUS, Warszawa.
- Prognoza ludności na lata 2008-2035.* 2009: GUS, Warszawa.
- Rembisz W., Sielska A., Bezat A. 2011: *Popytowo uwarunkowany model wzrostu produkcji rolno-żywnościowej*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Sojkin B. 1994: *Determinanty konsumpcji żywności. Analiza hierarchiczna*, Zeszyty Naukowe – seria II, Prace habilitacyjne, Zeszyt 135, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Stanisławska J., Wysocki F. 2011: *Dochodowa elastyczność wydatków na artykuły żywnościowe gospodarstw domowych rolników według grup dochodowych*, „Roczniki Naukowe SERIA”, t. XIII, z. 3.
- Stewart H., Yen S.T. 2004: *Changing household characteristics and the away-from-home food market. A censored equation system approach*, „Food Policy”, 29(6).
- Szwacka-Salmonowicz J. 2003: *Zmiany zachowań nabywców jako determinanta kształtowania strategii segmentacyjnych przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce*, Rozprawy Naukowe i Monografie, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Welfe W. 1978: *Funkcje popytu konsumpcyjnego*, [w] *Ekonometryczne modele rynku. Analiza prognozy symulacja. Modele konsumpcji. Tom 2*, W. Welfe (red.), PWE, Warszawa.
- Woś A. 1961: *Elastyczność spożycia żywności na wsi*, PWE, Warszawa.
- Wysocki F., Kurzawa I. 2004: *Preferencje konsumpcyjne żywności gospodarstw domowych rolników na tle innych grup społeczno-ekonomicznych ludności*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej”, nr 2.
- Zalega T. 2012: *Konsumpcja. Determinanty teorie modele*, PWE, Warszawa.

Marek Gałązka

*SOCIO-DEMOGRAPHIC DETERMINANTS OF HOUSEHOLDS FOOD EXPENDITURES
IN POLAND*

Summary

There was an attempt in the article to assess the influence of social and demographic features of households determining the level of food expenses with taking into account expenses made in gastronomical shops as well. Assessment of the influence of such household features as affiliation to social & economic group, biological type, class of place of residence and educational level of household members on formation of food expenses was made with the use of econometric model (with zero-one variables) estimated on the basis of individual data of household budgets in Poland in 2009 (data of Central Statistical Office – about 37 thousand budgets). Social & demographic conditionings determine formation of food expenses through influence on income situation of households as well as effects on a system of consumer preferences. Level and structure of food expenses in households with a various social & demographic profile will be different even in case of the same level of purchasing power of those households.

Adres do korespondencji:

mgr Marek Gałązka

Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy

ul. Piotrowskiego 12-14

85-098 Bydgoszcz

e-mail: marek.galazka@interia.pl